

**Per H. Jensen (red.):
Velfærd – dimensioner og
betydning.**

København: Frydenlund, 2007 (340 sider)

Denne antologi har et godt og ædelt mål, nemlig at introducere og kvalificere en behovsorienteret vinkel på velfærdsbegrebet. En vinkel, der er inspireret af den berømte finske sociolog Erik Allardt's vinkel på studie af velfærd og levekår præsenteret i hans banebrydende bog "Att Ha, At Älska, Att Vara. Om välfärd i Norden" fra 1975. Antologiens ide er at præsentere denne indfaldsvinkel på diskussionen om velfærd som et alternativ til den økonomiske nytteteoretiske tænkning på velfærdsområdet. Desværre lykkes det kun delvist at opfylde det erklærede formål, og samtidig kommer antologien måske en halv eller hel postgang for sent i den forstand, at diskussionen om forståelsen af velfærdsbegrebet vel var særlig intens i den periode, hvor Regeringens Velfærdskommission arbejdede side om side med Den alternative Velfærdskommission, som antologiens redaktør var et aktiv medlem af. Det er dog en kvalitet ved antologien, at den på trods af dette indeholder en del gode og læseværdige bidrag.

I indledningskapitlet udfoldes således en interessant både politisk og videnskabelig diskussionsmæssig dagsorden om "det gode liv" i spændingsfeltet mellem på den ene side nytte- og præferenceteorien (der er skurken) og på den anden side behovsteorien (der er helten). Det ligger op til den klassiske, men nok evigt aktuelle diskussion om velfærds-mæssige forhold skal ansues og analyseres i en ramme med individuel nyttemaksimering eller i en kollektiv ramme

med borgernes rettigheder og muligheder i en universel velfærdsstat i centrum.

Det følges op i det efterfølgende kapitel: "En rejse i Erik Allardt's fodspor...", der giver et godt billede af hovedargumenterne i Allardt's tilgang til analysen af menneskers behovstilfredsstillelse. Mennesket er en del af et social fællesskab og kan ikke reduceres til alene at være en økonomisk aktør. Derfor skal velfærd ikke alene analyseres ud fra en økonomisk dimension (Att Ha) men også ud fra en social (Att Älska) og identitetsmæssig dimension (Att Vara).

Så nu er vi i gang – indledningen sætter rammen og det efterfølgende kapitel fylder ud med en præsentation af hovedindholdet i den tilgang til analysen af velfærd, som det er bogens erklærede mål at sætte fokus på.

Rent redaktionelt kunne man have overvejet at lade kapitlet om Allardt's tilgang følge af kapitel 5, der er en rigtigt udmærket gennemgang af den alternative tilgang til måling af velfærd, der kom til udtryk i de nationale levekårsundersøgelser i Sverige, Danmark og Norge. Kapitel 5 giver med udgangspunkt i de danske levekårsundersøgelser argumenterne for at måle på en anden og nok mere materielt orienteret måde end Allardts – uden at den danske levekårsundersøgelser mister blikket for at livets behov ikke kun handler om økonomi.

Men i stedet gives der i kapitel 3 en præsentation af politisk deltagelse, demokrati og velfærd. Dette kapitel hænger tematisk en smule sammen med kapitel 6 om brugerundersøgelser og i lidt mindre grad med kapitel 7 om forskellige principper for velfærd. Hver for sig er der tale om udmærkede bidrag, der dog godt kunne være bedre indpasset i den diskussion, som antologien søger at rejse.

Kapitel 4 er et frontalt angreb på den økonomiske velfærdsteori. En sådant angreb er jo centralt for antologiens fokus, og der går også ganske grundigt til værks. Der er således tale om antologiens længste kapitel. For de forudsætningsløse er den til tider meget grundige gennemgang sikkert nyttig, mens andre nok kunne have klaret sig med mindre for at forstå hovedpointen. Nemlig, at den økonomiske velfærdsteori hviler på en række helt urealistiske forudsætninger. Hvis målgruppen for kapitlet er de forudsætningsløse kunne de samme pointer måske med held være drevet hjem med en lidt mindre teknisk fremstilling.

I de øvrige af bogens i alt 14 kapitler diskuteres velfærd og retfærdighed, velfærdsbegrebet i Human Resource Management, velfærd og tid, et kønsblik på velfærdsbegrebet, mad og velfærd – og byudvikling og velfærd.

Velfærd og retfærdighed diskuteres ud fra en interessant fremstilling af nogle grundprincipper i det italienske arbejdsløshedsforsikringssystem. I dette system arbejdes der med et princip om, at den der har mest behov for arbejde skal have det først. Det betyder i praksis af familiefædre alt andet lige kommer til at stå meget langt fremme i den italienske arbejdsløshedsøkonomi.

Kapitlet om "Kønsblik på velfærdsbegrebet" er interessant, fordi det udover Allardt's tre dimensioner introducere en fjerde dimension i "målingen" af velfærd – nemlig "at bestemme". En dimension med et klart kønsperspektiv, og en diskussion der fører frem til vel nok antologiens mest konkrete kritik af Regeringens Velfærdskommission – nemlig at den konstruerer kvinder og børn som udgiftskrævende og mænd som overskudsgivende.

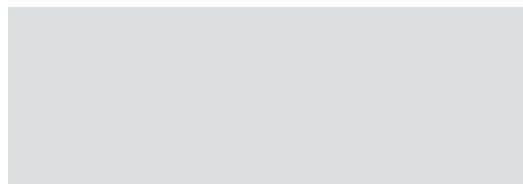
De øvrige kapitler er også interessante i sig selv – men passer kun i begrænset omfang ind i det overordnede fokus, der sættes i antologiens indledning.

I redaktørens afsluttende bemærkning i antologiens sidste kapitel konsta-

teres det, at dens tematikker peger i mange forskellige retninger. De kan man godt give ham ret i. Det forhindrer dog ikke, at der konkluderes, at den nytteorienterede velfærdsforståelse ikke længere er holdbar. Om det udsagn vil stå lige så uantastet som udsagnet om at stritte i mange retninger – er denne anmelder dog lidt usikker på.

Niels Ploug

SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd

Annette Jerup Jørgensen: Trafikkultur.

Aalborg: Aalborg Universitetsforlag, 2007
(142 sider)

Sociologiens genstandsfelter har traditionelt befundet sig inden for tre forskellige sfærer, nemlig stat, marked og civilsamfund. Det har ført til institutionaliseringen af en lang række sub-sociologier såsom familiesociologien, den politiske sociologi, arbejdsmarkedssociologi osv. Der er imidlertid en lang række fænomener, der falder uden for det blik på det sociale, som de etablerede felter har, såsom virtualitet, seksualitet og teknologi, men som ikke desto mindre har stor betydning for klassiske sociologiske spørgsmål omkring identitet og socialitet. Annette Jerup Jørgensens bog *Trafikkultur* er et godt eksempel på et fænomen, der ikke indfanges af mere traditionelle perspektiver, men som ikke desto mindre er en væsentlig del af mange menneskers hverdagsliv såvel som et vigtigt samfundsmæssigt anliggende i forhold til spørgsmål om sikkerhed, risiko og sundhed. Hvert år dræbes mellem 300 og 400 mennesker i trafikken og mere end 10.000 mennesker kvæstes, ofte med invalidering til følge. Der er et skisma mellem den hverdagslige selv-

følgelighed med hvilken vi bevæger os med bil i trafikken, og så den risiko det udgør for os, et skisma der længe har trængt til sociologisk opmærksomhed.

Bogen *Trafikkultur* tager dette skisma op ved at undersøge normer og afvigelser i trafikken, og dermed hvordan bilister håndtere potentielt farlige situationer. Bogen belyser hvilken rolle moral spiller for regulering af bilisters adfærd, og omdrejningspunktet er bilisternes oplevelser, meninger og fortolkninger af, hvordan man bør opføre sig i trafikken såvel som deres fortællinger om hvordan de i praksis håndterer gældende normer. Den viser, at den vigtigste morale i trafikken er maksimal mobilitet for kollektivet, man må derfor ikke være til gene for andre og begrænse deres mobilitet. Man må dog ikke maksimere sin egen mobilitet på bekostning af andres. Undersøgelsen viser, at bilisterne differentiere i deres håndtering mellem forskellige typer af biler. Eksempelvis ved sammenfletninger, hvor nogle politibiler, skolebusser og ældre bilister ikke anses som værende egoistiske. De differentierer også mellem forskellige typer af førere, hvor de fleste bilister ses som potentielt egoistiske, men hvor stereotyperne Johnny-Brian og forretningsmanden ses som de sande egoister, der altid opfører sig til gene for fællesskabet. Dog dømmes Johnny-Brian hårdere, fordi unge mænd oftere er indblandet i uheld, mens forretningsmandens formål anses som mere værdifuldt. I nogle situationer er der tendens til at et højere uddannelsesniveau betyder, at personen har et mere refleksivt forhold til normer, men samtidigt slår uddannelsesbaggrund ikke tydeligt igennem. Her tager Jerup Jørgensen forbehold for sine data, men spørger også om det er fordi uddannelse ikke influerer på trafikken som en social arena. Det ser ud som om køn har betydning for oplevelsen af interaktion og for normfastsættelsen, hvor Jerup Jørgensen opsummerer, at kvinderne i højere grad oplever at blive presset på motorvejen, mens mænd presser for at komme frem.

Hun foreslår, at der kan være tale om kønsdifferentieret normativ magt i fastlæggelsen af kollektive rationaler i trafikken, som ikke nødvendigvis varetager alles interesser.

Bogen udvikler et selvstændigt teoretisk perspektiv på disse problemstillinger, hvor den moralske opfattelse af rigtigt og forkert forstås i et risikoperspektiv. Moralsk fastsatte begrænsninger defineret ved hjælp af risici medvirker til at sætte moralske grænser for individuel handlefrihed, og moralsk fastsatte begrænsninger fungerer derfor som social kontrol i et individualiseret samfund. For at undersøge hvordan dette fungerer i praksis i trafikken, trækker Jerup Jørgensen på Goffmans begreber om sociale håndteringsteknikker. Disse giver retningslinier for, hvordan mennesker kan handle for at opnå deres mål uden at genere andre, og afhandlingens empiriske del er spækket med eksempler på, hvordan det fungerer i praksis. Interessant udvider Jerup Jørgensen disse perspektiver med at diskutere, hvordan interaktion kan forstås mellem bilister, som jo er gemt bag glas og metal. Det gør hun ved at tale om bilen som kroppens forlængelse og kalde denne interaktion for "bilens kommunikation", som andre bilister aflæser. For eksempel signaleres automobil høflighed ved at lukke nogen ind foran sig eller at blinke med lygterne. Selvom Jerup Jørgensen altså antydningstaler om bilen og dens fører som en hybrid, så har hun dog tendens til at opretholde et analytisk skel mellem menneske og bil og taler om, hvad bilen henholdsvis føreren gør. Eksempelvis skriver hun (om normbrydende handlinger forbundet med skam eller skyldfølelse): "I sådanne tilfælde forsøger nogle bilister at give tegn til undskyldning med deres egen eller bilens krop" (127). Diskussionen kunne med fordel have inddraget Deborah Luptons undersøgelse om følelseskultur i trafikken, *Monsters in Metal Cocoons* og Jack Katz, *How Emotions work*, der begge, som Jerup Jørgensen, udvikler nuancerede begreber til at belyse interaktion i

trafikken, der søger at overskride skellet mellem bil og menneske.

Bogens empiriske del er baseret på flere typer undersøgelser, herunder fokusgruppeinterview med bilister og kørerlærere samt spørgeskemaundersøgelse. Udfordringen i undersøgelsen har været at indfange interaktion mellem bilister i trafikken. Interaktion i trafikken er karakteriseret ved i de fleste tilfælde at være flygtig, og det rejser derfor metodologiske udfordringer i forhold til at indfange denne gennem observation og interview. Mere generelt i sociologien argumenterer sociologer, at flygtighed i stigende grad er et vilkår i det sociale liv, og som giver metodologiske udfordringer. Det er derfor meget interessant at læse Jerup Jørgensens metodiske overvejelser om, hvordan hun bedst indfanger trafikken flygtige samhandling. Hendes ideal er at interviewe umiddelbart efter en given handling, men påpeger det vanskelige i at gøre dette i forhold til interaktion i trafikken. Hvis forskeren kørte med i bilen, ville hun sandsynligvis forstyrre kørslen og måske få bilisten til at køre bedre. Hun er derfor særdeles metodisk innovativ og har i fokusgruppeinterviewene valgt at bruge filmiske klip af kritiske trafiksituationer, som diskussionerne tager udgangspunkt i. Disse filmklip fungerer som en "oplevelseskickstarter", der giver bilisterne associationer til deres egne hverdagsoplevelser og dermed også motiver for deres handling. Samtidigt fremstår disse hverdagsoplevelser ofte som repertoarer, der sjældent italesættes, men fokusgrupperne giver imidlertid mulighed for, at deltagerne udtrykker betydninger, der som oftest er taget-for-givede og ikke-italesatte. Jerup Jørgensens empiriske analyser viser, at hendes metodiske tilgang har båret frugt. Man kunne dog også spørge, hvad det er for betydninger hendes metode giver adgang til. Interaktion i trafikken i praksis foregår i bilen som et semi-privat rum, mens fokusgrupperne foregår i et offentligt og fælles rum. Her kan man forestille sig, at det er sværere at itale-

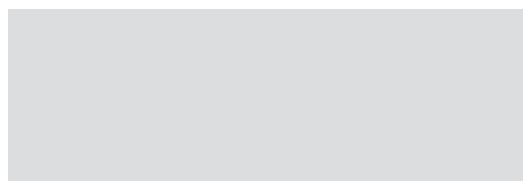
sætte afvigende normer; specielt hvis bilisten har handlet i affekt.

Alt i alt fremstår bogen som en helstøbt sociologisk analyse, der viser, hvordan et af hverdagslivets upåagtede aktiviteter er fyldt med moralske dilemmaer, normforhandlinger og kompleks interaktion.

Helene Hjorth Oldrup

Sociologisk Institut

Københavns Universitet

Ole Bjerg og Kasper Villadsen (red.): Sociologiske metoder – fra teori til analyse i kvantitative og kvalitative studier.

Frederiksberg: Forlaget Samfundslitteratur, 2006 (178 sider)

Bogen indeholder otte bidrag af forskere, der præsenterer de metoder, de har anvendt i aktuelle forskningsprojekter. Bogens hensigt er at skabe en fælles ramme for en metodediskussion omfattende såvel kvantitative som kvalitative metoder, og i det første kapitel kommer Ole Bjerg selv med et bud på en sådan fælles ramme. Herefter følger en første del indeholdende tre kapitler om kvantitative metoder og en anden del indeholdende fire kapitler om kvalitative metoder.

Allerførst er der dog en kort indledning, hvor Bjerg&Villadsen beskriver metodens funktion som bindeled mellem det teoretiske og empiriske niveau. De opsummerer herefter, hvad læseren kan forvente sig ved læsningen af de otte kapitler: en introduktion til de omhandlede metoder med præcisering af de analytiske begreber og en diskussion af de epistemologiske problemer, der er knyttet til metoden; fremlæggelse af

konkrete metodiske anvisninger og empiriske eksempler på anvendelse af metoden; på denne baggrund skulle metodens potentialer og svagheder kunne belyses.

Det er en styrke ved en metodeantologi, at det så klart præciseres, hvad man kan forvente af bidragsyderne, og de fleste bidrag lever faktisk op til de skitserede krav.

Kapitel 1, der som nævnt giver et bud på en fælles ramme for antologiens bidrag, fremhæver metodens dobbelte funktion som fremgangsmåde og begrundelse. Ved hjælp af den tidlige og sene Wittgenstein argumenterer Ole Bjerg for en idealtypisk skelnen mellem den kvantitative metodes epistemologi karakteriseret ved et udskillelsesrationale, hvor metoden anvendes til at udskille det ikke-videnskabelige fra det videnskabelige, og den kvalitative metodes epistemologi karakteriseret ved et inddragelsesrationale, hvor man med den sene Wittgenstein opgiver denne skelnen.

Ved nogle af betragtningerne i kapitlet kunne man nok ønske en uddybende argumentation eller forklaring på, hvad der helt præcis menes. Ved karakteristiken af de kvantitative metoder, fremhæves at:

Populationen søges beskrevet i generelle mønstre, og de individuelle afvigelser herfra betragtes som "støj" (s. 18) og .. statistiske modeller .. kan ikke (eller i hvert fald kun i ganske særlige tilfælde) sige noget om den kausale sammenhæng mellem variablene (s. 19).

Om kvalitative metoder hedder det, at:

I fraværet af absolutte kriterier for det videnskabelige, arbejder den kvalitative metode med en mere glidende overgang mellem den videnskabelige erkendelse og andre former for erkendelse (s. 24).

De bidrag, der omhandler kvantitative metoder, beskriver centrale problemer i forbindelse med gennemførelse af en survey såsom repræsentativitet, måling af ikke-observerbare fænomener, reliabilitet og validitet (kapitel 2 skrevet af Morten Hesse), demonstrerer anvendelsen af forskellige statistiske teknikker til analyse af latente fænomener (kapitel 3 skrevet af Mads Meier Jæger) og præciserer med afsæt i kritisk realisme hvilket kausalitetsbegreb, kvantitativ metodologi kan betjene sig af (kapitel 4 skrevet af Lars Benjaminsen).

Her adskiller kapitel 2 sig desværre fra resten af antologiens bidrag ved at være særdeles uklar i terminologien. Samtidig er de konkrete eksempler hentet uden for den sociologiske forskning, hvilket vel er lidt underligt, når antologien nu hedder "Sociologiske metoder". Som eksempel på den forvirrede terminologi kan nævnes den indledningsvise beskrivelse af begreberne survey og population (s. 31), hvor survey først beskrives som en undersøgelse af et udsnit af en bestemt "population", men herefter som undersøgelser, hvor *populationen* (min kursivering) bliver stillet de samme spørgsmål, og endelig hævdes, at "population" kan være et *repræsentativt udsnit* (min kursivering) af faggrupper, patientgrupper mv. Altså total begrebsmæssig forvirring, hvor introduktionen af begrebet stikprøve (et ord, som ikke anvendes i kapitlet) kunne have bidraget til at skabe lidt orden i begreberne. Der er flere lignende uklarheder senere i kapitlet, og kategoriske påstande om eksempelvis kausalitet, som ikke begrundes nærmere. Her kunne man godt ønske, at redaktørerne havde taget deres opgave alvorligt og konfronteret bidragsyderen med de krav til artiklerne, som de så præcist har formuleret i kapitel 1.

Kapitel 3 om skaleringsteknikker er et meget spændende bidrag til analysen af de såkaldte latente sociologiske fænomener. Her gennemgås faktoranalyse, korrespondanceanalyse og latentklassemodeller, ikke så meget det teknisk-statistiske grundlag for metoderne, som

den logik og de anvendelsesmuligheder, metoderne repræsenterer. Med udgangspunkt i et konkret eksempel, nemlig relationen mellem danskernes holdning til religion og deres personlige tro, demonstreres det, hvordan de tre metoder kan afdække forskellige dimensioner og sammenhænge, selv om de når til samme overordnede resultat med hensyn til religiøse holdninger og personlig tro. Det understreges, at disse skaleringsmetoder ikke kan anvendes til at afgøre, hvilken fortolkning af data, der er objektivt mest "rigtig". Der er nemlig tale om grundlæggende deskriptive teknikker, der ikke kan anvendes til kausale tolkninger af relationer mellem variablerne. Læsere skal lige være opmærksomme på, at tabel 1 (s. 51) indeholder en fejl, idet der ikke ved "Inputvariable" er anført, at de kan være kontinuerte, men den kommenterende tekst er så klar, at det næppe skaber problemer.

I kapitel 4 (Sociale mekanismer og statistiske modeller) fastslår Lars Benjaminsen, at den statistiske analyse ikke i sig selv kan forklare, hvad der ligger bag korrelationer og sammenhænge. Her må den statistiske analyse bringes i samspil med sociologisk teori. Blandt de mange bud på sociologiske teoris samspil med kvantitativ metode omtales først rationel handlingsteori, men det er tydeligt, at LB selv foretrækker hvad der betegnes som "nyere morfologiske socialteorier", repræsenteret ved Bourdieu og kritisk realisme. Kapitlet er et mønstereksempel på, hvordan statistisk analyse og sociologisk teori kan tænkes sammen, og hvorledes forskellige metode- og teorivalg indeholder begrænsninger og potentialer. Jeg vil her blot fremhæve kapitlets meget præcise overvejelser mht. kausalitet, netop fordi diskussionen af kausalitet, også i denne publikation, ofte foregår på et alt for generelt og upræcist grundlag.

De fire sidste bidrag, der omhandler forskellige kvalitative metoder, indledes med Kasper Villadsens gennemgang af den genealogiske metode, således som

Foucault har udviklet den. Kapitlet indeholder en udmærket gennemgang af centrale begreber inden for denne analysemetode. Det fremhæves, at den genealogiske metode er i modsætning til de historiske metoder, der søger at "favne historiske forløb ved hjælp af altomfattende begreber" (s. 91), og i stedet viser fænomeners ikke-beständige og kontingente karakter, og flere steder demonstreres hvordan metoden er i konflikt med den etablerede historiskrivning.

I kapitel 6 – Institutionel etnografi – beskriver Turf Böcker Jakobsen, hvordan denne metode kan anvendes til kortlægning og analyse af en række komplekse organisationsformer. Nøglebegreberne i disse analyser er rationalitetsmyter og institutionelle logikker, hvor det første begreb refererer til:

de formelle strukturelementer, der på magtfuld, men subtil vis bidrager til at forklare eller legitimere det arbejde, som udføres af komplekse organisationer (s. 117)

og det andet begreb refererer til

– a set of material practices and symbolic constructions – which constitutes its organizing principles and which is available to organizations and individuals to elaborate (s. 119).

Som et eksempel på en sådan institutionel logik og dens relateren sig til rationalitetsmyter gennemgås fra TBJ's egen forskning fænomenet "retssikkerhed".

Kapitel 7 om "Fokusgruppen" er skrevet af Jakob Demant. Ud fra det, JD kalder en epistemologisk konstruktivistisk position, anskues fokusgruppemetoden som en radikal anderledes metode end interview og observation, idet data konstrueres af den sociale virkelighed, som fokusgruppen repræsenterer. Det gør metoden velegnet til at indfange komplekse magtspil og interaktioner i et so-

cialt felt. Derfor må anvendelsen af fokusgrupper som redskab til at afdække sociale fænomener, der tolkes som udtryk for en virkelighed, der eksisterer uafhængigt af gruppen, opfattes som problematisk. JD problematiserer også forestillingen om, at en gruppe med flere deltagere vil eliminere den fare for subjektivism, som enkeltinterviewet indebærer. Tværtimod, gruppens diskussion vil udvikle diskurser, der tillader nogle udsagn frem for andre. Fokusgruppens styrke er dens genstandssensitivitet, og den er langt bedre egnet til at indkredse et fænomens logik frem for at belyse generelle holdninger til det. De meget velargumenterede overvejelser mht. metodens styrker og begrænsninger gør kapitlet velegnet som udgangspunkt for en diskussion om, hvornår og hvorfor anvendelsen af fokusgruppemetoden er hensigtsmæssig.

I det sidste kapitel introducerer Esben Houborg semiotisk anordningsanalyse, som henter sin inspiration fra Foucaults diskurs- og anordningsanalyser, ikke mindst hans teori om "governmentality". Ambitionen er altså at finde frem til, hvordan "det sociale" søges ordnet og arrangeret, og hvorledes de subjekter og aktører, der indgår i det sociale, skal se ud. En række begreber og problemstillinger inden for analysemetodens univers diskuteres, og denne diskussion konkretiseres af EH gennem eksempler fra hans forskningsprojekt om behandling af stofafhængige. Dette er ikke mindst i omtalen af en analysemetode, som befinder sig på et ganske højt abstraktionsniveau, en rigtig god ide, og det havde ikke gjort noget, hvis EH havde brugt endnu mere plads på at demonstrere, hvad metoden rent analytisk kan udrette – altså en yderligere fremlæggelse af "resultater" fra det konkrete forskningsprojekt.

Samlet set præsenterer bogen en række spændende metodeproblemstillinger, hvor de kvalitative metodekapitler på samme tid fremstår varierede og dog mere ensartede end de kvantitative metodekapitler, måske fordi her kan findes

en mere eller mindre tydelig fælles referenceramme, repræsenteret ved forskellige sider af Foucaults teoretiske univers. De kvantitative metodekapitler varierer mere i kvalitet og indhold, men kapitel 3 er en interessant og velskrevet indføring i en bestemt form for analyseteknikker, og kapitel 4 er simpelt hen noget af det bedste, jeg mindes at have læst om forholdet mellem kvantitativ metode og sociologisk teori. Jeg kan ikke forestille mig ret mange metodekurser, hvor dette kapitel ikke ville være et oplagt pensumvalg.

Bjarne Hjorth Andersen

Sociologisk Institut

Københavns Universitet

Niels Ploug (red.): Social arv og social ulighed.

København: Hans Reitzels Forlag, 2007

(211 sider)

Den politiske interesse for "den negative sociale arv", og hvordan den brydes, udmøntede sig for godt en halv snes år siden i bevillinger til et forskningsprogram benævnt Forskningsprogrammet om social arv, som gennemførtes i et samarbejde mellem Socialforskningsinstituttet, Amternes og Kommunernes Forskningsinstitut, Danmarks Pædagogiske Universitet og Statens Institut for Folkesundhed. Disse institutioner dannede, hvad der benævntes Ekspertgruppen om social arv, som i 1999 publicerede en rapport over den foreliggende viden om emnet.

Denne bog publicerer nogle af resultaterne fra det fortsatte arbejde med temaet social arv. Den indeholder to indledende kapitler af bogens redaktør og 6 kapitler, hvor der rapporteres fra 6 empirisk baserede undersøgelser om social arv.

I kapitlet "Forskning om social arv" gennemgår Niels Ploug begrebets oprindelige anvendelse (Gustav Jonsson) og giver eksempler på et par leksikale definitioner, som begge demonstrerer en deterministisk opfattelse af fænomenet, som ingen forsker vel i dag vil vedkende sig. Ploug nævner selv den kritik af begrebet, som fra forskellig side er rejst, men argumenterer for at:

anvende begrebet bredt som de påvirkninger på adfærd, viden, holdninger, livsværdier og handlingskompetencer, der kan føres tilbage til opvækstfamilien og socialt og subkulturelt opvækstmiljø i bredere forstand (s. 14).

I kapitlet "Teorier om betydningen af social baggrund og chanceulighed" fastslår Ploug indledningsvis, at der ikke findes nogen samfundsvidenskabelig teori om social arv, men derimod mange teorier om betydningen af social baggrund og dannelsen af chanceulighed. Blandt de teorier, der gennemgås, lægges der især vægt på bidragene fra Bourdieu og Goldthorpe (rational action theory). Afslutningsvis konstaterer Ploug, at problemet med den hidtidige empirisk baserede forskning er, at den klart har påvist sammenhængen mellem opvækstvilkår og ulighed, men ikke har fundet overbevisende forklaringer på denne sammenhæng.

Problemet med de indledende kapitler er, at argumentationen for, at "social arv"-synsvinklen skal kunne bidrage til at afhjælpe denne mangel, ikke virker overbevisende. De forslag, Ploug fremsætter til en mere præcis fokusering på mekanismer, der kan belyse sammenhængen mellem "opvækst og intergenerationelle relationer" (s. 46) kan sagtens realiseres uden en "social arv"-synsvinkel. Som det også nævnes, er begrebet kun kendt i Skandinavien, og dets kvalitet er vel, at det har en umiddelbar metaforisk kraft, som appellerer bredt til politikere og offentlighed, desværre også som et mytedannende begreb, hvor al-

verdens dårligheder opfattes som nærmest automatisk nedarvede fra dårlige opvækstmiljøer. Når Ploug gentagne gange tager kraftigt afstand fra enhver form for determinisme i analyser af intergenerationelle relationer, er det naturligvis for at lægge afstand til denne forenkede og forkerte opfattelse. Det er muligt, at man må acceptere, at begrebet simpelt hen i den grad har bidt sig fast, at man ikke slipper uden om det. Men arbejdet med at udvikle det til et videnskabeligt begreb er i denne bog kun nået ind i den fase, hvor de oplagt uvidenskabelige elementer i begrebet er udryddet. At acceptere så bred en definition, som den på side 14 anførte, medfører, at det kan anvendes til at forklare alt og intet.

Kapitel 3 (Små børn med et svært liv) bygger på data fra Socialforskningsinstituttets børneforløbsundersøgelse, som følger 6000 børn født i 1995. Her påviser Else Christensen, at ressourcetsvage familier markant oftere har kontakt med socialforvaltningen end andre familier, at andelen af børn fra disse familier med trivsels- og udviklingsmæssige problemer er markant højere end den tilsvarende andel af børn fra andre familier, og at det samme gør sig gældende med hensyn til vanskeligheder i forbindelse med skolestart. Endelig vurderer en større andel af mødre fra disse familier, at der er opdragelsesproblemer end mødre fra andre familier. Billedet af disse markante sammenhænge modificeres til dels ved inddragelse af variabelen Kontakt til socialforvaltningen, idet ressourcestærke familier med kontakt til socialforvaltninger i analyserne placerer sig mellem de ressourcetsvage familier med kontakt til socialforvaltningen og familier uden kontakt til socialforvaltningen.

Kapitel 4 (Kan daginstitutioner gøre en forskel?) er skrevet af Bente Jensen og er baseret dels på en spørgeskemaundersøgelse af ca. 1000 daginstitutioner, dels på kvalitative data fra observationer og interview i fire daginstitutioner beliggende i socialt belastede områder. Der konstateres en skæv fordeling af

socialt udsatte børn på institutionerne, målt i belastningsgrad angivet som procentandel socialt udsatte børn i institutionen. 13 pct af institutionerne har en belastningsgrad over 20; 25 pct af institutionerne har en belastningsgrad på 10-20, mens 49 pct af institutionerne har en belastningsgrad under 10. (Her må anmelderen så undre sig over, hvad der gælder for de resterende 13 pct!). Da formålet med kapitlet er at give et bud på, om institutioner kan gøre en forskel i forhold til de socialt udsatte børn, analyseres praksis ud fra fem hovedtemaer. Her indkredsnes tiltag og indsatser, som forfatteren mener kan bidrage til en sådan forskel.

Kapitel 5 (Skolen og den sociale arv) omhandler samme problematik som forrige kapitel, nu med fokus på folkeskolen. Anne Maj Nielsen når på grundlag af dels tidligere udenlandske og danske forskningsresultater og dels egen empiri fra en kvalitativ undersøgelse af to danske skoler frem til samme konklusion som Bente Jensen: forudsætningen for, at skolen kan kompensere for negativ social arv, er udviklingen og styrkelsen af en række elementer. Her fremhæves især to elementer: skolens ethos (værdier, omgangsformer og omgangstone) og løsning af rekontekstualiseringsproblemet, der opstår, når børn skal pendle mellem to kontekster, hjemmets og skolens, og disse kontekster udviser meget store forskelle.

I kapitel 6 (Unge under uddannelse) konstaterer Ulla Højmark Jensen og Torben Pilegaard Jensen i de indledende afsnit, at andelen af unge i Danmark, som ikke har en uddannelse efter grundskolen, er betydeligt højere end i fx de øvrige nordiske lande. Kapitlets kvantitative analyser af sammenhæng mellem opvækstmiljø og uddannelsesvalg er baseret på PISA Longitudinal-databasen, mens de kvalitative analyser af forskellige karakteristika ved unge uden uddannelse er baseret på interviewdata fra en undersøgelse, gennemført under Forskningsprogrammet for social arv. Ud over den sædvanlige sammenhæng

mellem socioøkonomiske faktorer og uddannelsesvalg, viser analysen af PISA-data ifølge forfatterne, at opvækstmiljøets kulturelle kapital og udbyttet af skolegangen har en betydelig forklaringskraft i forhold til uddannelsesvalg. Den kvalitative analyse væsentligste resultat er, at de unge uden uddannelse langt fra er en ensartet gruppe, og der opstilles fire undergrupper: de opgivende, de praktiske, de vedholdende og de flakkende. Analysens pointe er, at i bestræbelserne for at inddrage de sidste 16 pct. af de unge i et uddannelsesforløb, må man differentiere tiltagene under hensyn til disse forskelle.

Kapitel 7 (Social arv og sundhed) er skrevet af Niels Kr. Rasmussen, Anette Johansen og Mette Madsen beskriver såvel den sociale ulighed i sundhed og sygdom som de sociale i sundhedsadfærd hos børn og unge. Der arbejdes med en model til forklaring af uligheden (side 162), hvor social arv optræder som en bagvedliggende mekanisme for de andre faktorer i modellen. Problemet er, at der ikke i kapitlet er en egentlig begrebsmæssig afgrænsning af "social arv", der således nærmest fremtræder som en blackbox i modellen. Analyserne af unges sundhedsadfærd er baseret på data fra forskellige danske undersøgelser og viser markante sociale forskelle i unges rygning, alkoholforbrug, kostvaner, fysisk aktivitet og overvægt og ulykkesforekomst, hvorimod trivsel og livstilfredshed ikke viser nogen sammenhæng med de unges sociale baggrund.

Kapitel 8 (Social arv og mønsterbrydere: Hvem er de, og hvilke opvækstfaktorer gør en forskel?) er skrevet af Mads Meier Jæger og Anders Holm, og her introduceres et andet yndet udtryk inden for denne forskningstradition, nemlig mønsterbrydere, som resten af forfatterne ellers omhyggeligt har undgået at nævne. Kapitlets erklærede formål er "kaste nyt lys over mønsterbryderfænomenet, både teoretisk og empirisk" (side 180). Tidligere overvejende kvalitativ forskning om fænomenet for-

kastes, da anvendelsen af disse metoder "kun har en begrænset videnskabelig værdi, fordi de ikke lader sig generalisere til større populationer" (side 180-181). Forfatterne forsøger at sætte mønsterbrydning ind i en samfundsmæssig kontekst ved at indkredse en række "push"- og "pull"-faktorer, der danner en forklaringsmodel på positivt og negativt virkende faktorer. Ved de empiriske analyser af mønsterbrud, der baseres på data fra den såkaldte generationsundersøgelse af personer født omkring 1954, optræder mønsterbrud som en gammelkendt størrelse, idet det operationaliseres som opadgående og nedadgående social mobilitet. En simpel mobilitetstabel (side 192) viser, at 72 pct. af denne årgang har været mønsterbrydere. Ved hjælp af latentklasseanalyse når forfatterne frem til, at der kan udskilles fire mobilitetsgrupper: "næsten-højdespringerne", "de stationære", "højdespringerne" og "de faldne overklassebørn".

Samtlige kapitler er som nævnt læseværdige og bidrager med ny empirisk viden og ind imellem interessante teoretiske refleksioner. Men de efterlader samtidig det indtryk, at når man nu en gang har taget udgangspunkt i begrebet "social arv", så må man jo se, om begrebet ikke kan anvendes nogenlunde fornuftigt på den empiri, ens forskningsprojekt har frembragt. I alle 6 forskningsbaserede kapitler introduceres andre begreber i analysen af de empiriske fund, og i ingen af kapitlerne er det faktisk muligt at argumentere for, at "social arv"-begrebet er et absolut nødvendigt analyseredskab. Men som tidligere nævnt er dets popularitet sikkert for rodfæstet, og fornuftigt anvendt gør det vel ikke egentlig skade.

Det er et spørgsmål, om det samme kan siges om mønsterbryderbegrebet. Selv om man i lighed med forfatterne forkaster den anvendelse af begrebet, som introduceredes i en metodologisk og begrebslogisk yderst problematisk publikation fra Danmarks Pædagogiske Institut i 1999, virker anvendelsen i

denne bogs kapitel 8 også lidet overbevisende. Når man i en kvantitativ analyse beskriver et fænomen, der omfatter 72 pct. af en population, som mønsterbrud, udviser man simpelthen mangel på sproglig fornemmelse. Og når man ydermere ender med at operationalisere begrebet på nøjagtig samme måde som mobilitetsforskere operationaliserer opadgående og nedadgående social mobilitet, er det svært at forstå, at man ikke simpelt hen holder sig til disse begreber, som man kunne foretage den samme teoretiske elaborering med, som man foretager med begrebet mønsterbrud. Et helt andet problem, som bør nævnes, er den konkrete analyse, som foretages i den omtalte mobilitetstabel. For at kunne tale om opad- eller nedadgående mobilitet, må den sociale klassifikation, som måler de to generationers sociale placering, udgøre en ordinal skala. Den anvendte klassifikation opererer med følgende kategorier: ledende funktionær, funktionær, selvstændig, faglært arbejder og ufaglært arbejder. Denne inddeling kommenteres ikke i kapitlet, heller ikke efter hvilken dimension (social status eller hvad man nu kan tænke sig), rækkefølgen af kategorierne etableres. Jeg har fx svært ved at se, at en underordnet funktionær, der er søn af ejeren af en virksomhed med flere hundrede ansatte, skulle være opadgående social mobil, eller at en it-elektriker, der er søn af en ejer af en lille kiosk skulle være nedadgående social mobil.

På trods af disse kritikpunkter vil jeg betegne kapitel 8 som bogens mest spændende, og som nævnt er hele bogen absolut læseværdig og byder på mange gode analyser og overvejelser. Dens største problem er vel i virkeligheden, at den åbenbart skulle handle om "noget med social arv".

Bjarne Hjorth Andersen
Sociologisk Institut
Københavns Universitet

Christian Albrekt Larsen: Danskernes nationale forestillinger.

Aalborg: Aalborg Universitetsforlag, 2007 (90 sider)

I en sammenligning af 27 lande er danskerne karakteriseret ved at være det sted, hvor flest svarer, at det er bedst for landet, hvis forskellige grupper tilpasser sig og indgår i det omgivende samfund. Og danskerne er de mest negative i forhold til et spørgsmål om, hvorvidt indvandrerne skal have offentlig støtte til at bevare deres skikke og traditioner.

Disse og mange andre aspekter af danskernes forhold til deres nation og til indvandrerne er dokumenteret i Christian Albrekt Larsens lille bog, der består af en række analyser af data fra ISSP (*International Social Survey Program*) – et projekt, hvor der indsamles data ved hjælp af identiske spørgeskemaer i et stort antal lande. ISSP har forskellige temaer, og i 2003 handlede undersøgelsen om national identitet. Og et af undersøgelsens centrale resultater er, at forestillinger om det nationale spiller en central rolle i menneskers identitet.

Bogen indeholder to typer analyser: På den ene side bliver Danmark som eksemplificeret ovenfor placeret i forhold til andre lande. På den anden side analyseres forskellene mellem forskellige dele af den danske befolkning. Med hensyn til det sidste kan nævnes resultaterne vedrørende de spørgsmål om mono- versus multikultur, der er beskrevet

ovenfor. For Danmarks vedkommende viser tallene, at der er flest tilhængere af monokultur blandt de ældre, de lavtuddannede og blandt personer, der ville stemme på Dansk Folkeparti. I det hele taget dokumenterer bogen, at der er tale om en polarisering blandt danskerne i forhold til holdninger til indvandrere.

Danskerne er stolte af velfærdsstaten og demokratiet, men ligger i midtergruppen blandt landene, når det fx gælder økonomi eller historie. Men danskerne ligger i førerfeltet, når man spørger dem om de føler sig stolte, når Danmark gør det godt i international sport.

Alt i alt dokumenterer Christian Albrekt Larsens analyse, at til trods for en såkaldt globaliseringstid er der en veludviklet national fornemmelse blandt danskerne. Men analyserne viser også, at der er tegn på, at den nationale forestilling er mindre kulturel og emotionel blandt de unge end de ældre. Det er derfor muligt, at der er ved at ske en ændring i fællesskabsopfattelsen, så den ændrer sig fra at være kulturel til at være politisk.

Der er mange interessante resultater i denne lille bog, der primært har et beskrivende formål. Og det er godt at se store internationale undersøgelser rapporteres i en dansk sammenhæng. Men forlaget burde have redigeret bogen bedre: der er for mange trykfejl.

Peter Gundelach
Sociologisk Institut
Københavns Universitet